

VALTIOTIETEELLINEN TIEDEKUNTA, VALINTAKOE 2006
POLIITTISEN HISTORIAN ARVOSTELUPERUSTEET

KIRJALLISUUSKOE:

1. Perustele väite, että Helmikuun manifesti oli aiemman kehityksen johdonmukainen lopputulos (6 p.). Täydet kuusi pistettä on saanut vastaus, josta löytyvät seuraavat elementit:

Helmikuun 1899 manifestin sisältö: Suomen lainsäädännön alistaminen yleisvaltakunnalliselle lainsäädännölle, joka tarkoitti sitä, että Suomen valtiopäivillä oli vain neuvoantava rooli sellaisten lakien säätämisessä, jotka koskevat niin Suomea kuin Venäjääkin. Rajaa yleisten ja Suomen lakien välillä ei kuitenkaan määritelty. (0,50) Yleisvaltakunnallista lainsäädäntöä oli kuitenkin harjoitettu jo aiemminkin, kun Venäjän ministerit ja valtakunnan neuvosto olivat asettuneet Suomen säätyjen yläpuolelle ja ajaneet tahtonsa läpi. Yleensä tämä tapahtui niin, että esitys annettiin valtiopäiville niin monta kertaa, että säädyt katsoivat viisaimmaksi taipua. Ennen vuotta 1899 yleisvaltakunnallisesta lainsäädännöstä oli olemassa kaksi asetusta: 1826 vahvistettu valtiosihteerin ohjesääntö määräsi, että lakiasioissa Venäjän viranomaisten tuli kääntyä Suomen valtiosihteerin puoleen silloin, kun he halusivat saada jonkin Venäjällä annetun tai valmisteltavan lain voimaan myös Suomessa. (0,50 p.) Vuonna 1891 puolestaan määrättiin, että Suomen ministerivaltiosihteerin tuli ennen asian esittelyä keisarille hankkia valtakunnan ministerin lausunto sellaisista Suomesta lähtevistä lakialoitteista, jotka koskivat myös Venäjää. (0,50 p.) Venäläisten näkökannalta merkittävä puute oli, että nämä säädökset jättivät Suomen ministerivaltiosihteerin ratkaistavaksi sen, mikä oli yleisvaltakunnallinen asia.

Maininta Suomen erillisvaltiokehityksestä (Suomen valtioidean ja perustuslakitietoisuuden synty) sekä Venäjän yhtenäistymiskehityksestä (yhtenäinen ja jakamaton Venäjä). (0,50 p.)

Helmikuun manifestiin johti kaksi selkeää kehityslinjaa: vuoden 1878 asevelvollisuuslain tarkistus ja kenraalikuvernööri Heidenin käynnistämä lakikodifikaatio. (0,50 p.) Vuoden 1878 asevelvollisuuslain sisältö, jota ryhdyttiin muuttamaan: vaikka univormut, ohjesäännöt, komentokieli jne olivat yhtäläiset kuin muuallakin keisarikunnassa, ainoa orgaaninen yhdysside oli kenraalikuvernööri, joka oli Suomen sotaväen ja sotilaspiirin päällikkö. Upseerien ja sotaväen oli oltava suomalaisia eikä joukkoja saanut viedä Suomen rajojen ulkopuolelle. Ainoa Helmikuun manifestin perusteella säädetty asetus olikin vuoden 1901 asevelvollisuuslaki, jonka perusteella suomalaisia joukkoja voitiin viedä Suomen rajojen ulkopuolellekin. (0,50 p.) Lakikodifikaatio: Suomen lakeja oli yritetty kodifioida jo aiemminkin, mutta huonolla menestyksellä, jo vuonna 1835 kenraalikuvernööri Menshikov torjui lakikodifikaation ulottamisen Suomeenkin, jotta maassa ei syntyisi levottomuuksia. Vuonna 1882 yleistä lakien kodifikaatiota varten asetettu Weissenbergin komitea laati 1885 uuden hallitusmuotoesityksen, johon oli sisällytetty senaikainen Suomen valtio-oppi. Heiden laati siihen oman vastaesityksensä, jonka mukaan Suomen lainsäädäntö oli alistettu paikallisena venäläiselle. Molemmat menivät Venäjän valtakunnan neuvoston kodifikaatio-osaston tarkistettavaksi ja sen lähtökohtana oli, että Suomi oli maakunta, jonka lainsäädäntö oli alistettu yleiselle lainsäädännölle. Osaston lausunnon jälkeen asetettiin Bungen venäläis-suomalainen sekakomitea, jossa suomalaiset eivät tunnustaneet yleisvaltakunnallista lainsäädäntöä, jossa Suomen valtiopäivillä olisi vain neuvonantava rooli. Bungen komitean mietintöä ei pantu toimeen, mutta sitä käytettiin painostusvälineenä suomalaisia kohtaan etenkin 1890-luvulla. Vuonna 1857 uudelleen perustettu Suomen asiain komitea lakkautettiin 1891 sen muututtua sovitteluforumista konfliktiforumiksi. (2 p.) Kun oli käynyt selväksi, että uusi asevelvollisuuslaki ei menisi läpi valtiopäivillä, Bungen komitean mietintö kaivettiin esiin ja ns. Mihailin komitea muokkasi sen helmikuun manifestiksi, jonka keskeinen sisältö siis oli, että Suomen lainsäädäntö oli alisteinen yleiselle. Suomen senaatin tuli lisäksi lähettää kaksi edustajaa valtakunnan neuvostoon Suomea koskevia asioita käsittelemään (ei lähetetty). (1 p.)

2. Missä historiallisissa tilanteissa Suomessa on pääsykoekirjan mukaan ryhdytty yleislakkoon tai uhattu sillä? Ketkä ovat olleet lakkojen osapuolina? Mitä niillä on tavoiteltu ja saavutettu? (6 p.)

Arvostelussa on otettu huomioon se, miten kukin kirjassa kuvatuista kolmesta laajasta yleislakosta on osattu taustoittaa eli asettaa historialliseen yhteyteensä sekä se, kuinka selkeästi ja johdonmukaisesti lakkojen osapuolet, tavoitteet ja saavutukset on kuvattu. Kaikkia alla olevia yksityiskohtia ei ole tarvinnut tietää. Yhden lakon puuttuminen on laskenut pisteitä, ei kuitenkaan mekaanisesti 1/3:lla. Muutoin hyvä esitys on tällaisissa tapauksissa saattanut nostaa pistemäärää. Samoin 1920-luvun epäonnistuneen lakon ja sodanjälkeisten lakonuhkien kuvaus on vaikuttanut arvosteluun.

Yleislakkoa on käytetty Suomessa sekä ammatillisen että poliittisen kamppailun välineenä. Suuria lakkoja on ollut vuosina 1905, 1917 ja 1956. Toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliitto (SAK) antoi useita yleislakkovaroituksia.

Ensimmäinen yleislakko oli vuoden 1905 suurlakko, joka levisi Suomeen Venäjältä loka-marraskuun vaihteessa. Suomi oli osa Venäjän valtakuntaa ja lakon taustalla olivatkin vahvasti emämaan tapahtumat. Tappiollinen Venäjän–Japanin sota oli horjuttanut keisarikuntaa ja avannut siten tilan, jossa saatettiin toimia. Suomeen oli samaan aikaan syntynyt valmiutta tarttua tilaisuuteen. Venäjä oli pyrkinyt 1800-luvun lopulta turvaamaan koillista rajaansa heikentämällä Suomen erityisasemaa. Suuriruhtinaskuntaa oli alettu alistaa yleisvaltakunnalliselle lainsäädännölle ja hallinnolle. Ohjelman pääkohtia olivat olleet armeijan yhtenäistäminen, kenraalikuvernöörin vallan lisääminen ja venäjän kielen tuominen ylimpään hallintoon: kieliasetus annettiin 1900, uusi asevelvollisuuslaki 1901 ja lisävaltuudet kenraalikuvernöörille 1903. Toimien tarkoittamattomana seurauksena oli suomalaisten kansallisen liikkeen voimistuminen ja passiiviseen ja sittemmin myös aktiiviseen vastarintaan nousu. Suurlakkoa pohjusti myös kansalaisyhteiskunnan järjestäytyminen: 1800-luvun jälkipuoliskolta oli muodostunut suuria kansanliikkeitä, viimeisimpänä työväenliike, josta tuli suurlakon keskeinen voima.

Lakossa esiin nousivatkin niin Venäjän-kysymys – vaatimus ”laillisten olojen” palauttamisesta – kuin yhteiskunnallinen kysymys, ennen muuta työväenliikkeen esittämät vaatimukset poliittisen järjestelmän demokratisoinnista. Lakko alkoi ns. kansallislakkona: virkamiehetkin yhtyivät siihen ja tavoitteena oli juuri paluu tilaan,

jossa oli oltu ennen Nikolai Bobrikovin kautta kenraalikuvernöörinä. Pian lakon alkamisen jälkeen sosiaalidemokraatit toivat mukaan omia yhteiskunnallisia uudistustavoitteitaan. Sosiaalidemokraattien keskeinen vaatimus oli edustuslaitoksen uudistaminen sekä yleinen ja yhtäläinen äänioikeus. Uudistukseen tuli pyrkiä vallankumouksellisin menetelmin: oli järjestettävä demokraattinen kansalliskokous, joka valitsisi väliaikaisen hallituksen asiaa hoitamaan. Sosiaalidemokraatit esittivät vaatimuksensa Tampereella julkaistussa ns. punaisessa julistuksessa. Siinä vastapuolena nähtiin paitsi Venäjän vanha hallinto myös etuoikeutetut luokat.

Lakon loppuvaiheessa oltiin yhtä mieltä säätyedustuslaitoksen purkamisesta ja yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden voimaansaattamisesta, mutta keinoista oltiin erimielisiä: perustuslailliset kannattivat laillista tietä eli säätyvaltiopäivien säätämää uutta valtiopäiväjärjestystä, sosiaalidemokraatit ja aktivistit taas kannattivat kansalliskokousta, ja vanhasuomalaiset, jotka olivat olleet sivussa lakon aikana, ehdottivat että säätyvaltiopäivät luovuttaisi vallan kansalliskokoukselle. Sosiaalidemokraatit järjestivät myös lakon loppuvaiheessa Helsingin Rautatien torilla vaatimansa kansalliskokouksen, joka valitsi väliaikaisen hallituksen. Päätös alistettiin kuitenkin kenraalikuvernöörille, joka väliaikaisen hallituksen sijasta nimitti perustuslaillisen senaatin Leo Mechelinin johdolla. Puolueet pääsivät nyt ensi kertaa nimeämään senaatin jäsenet.

Suomessa laillinen ja vallankumouksellinen linja jakautuivat myös kahdeksi kaartiksi: lakon alussa perustettu yhteinen kansalliskaarti oli hajonnut perustuslaillisten porvarien, lähinnä ylioppilaiden, omaksi kaartiksi, ja punakaartiksi.

Lakon lopettaneessa nk. marraskuun manifestissa julistettiin helmikuun manifestin soveltaminen toistaiseksi keskeytyneeksi ja kumottiin vuoden 1901 asevelvollisuuslaki, vuoden 1903 ”diktatuuriasetus”, santarmien laajempaa toimivaltaa koskeva asetus sekä muutokset kenraalikuvernöörin, senaatin ja kuvernöörin valtasuhteissa. Myös vuoden 1900 venäjän kielen asetus kumoutui käytännössä. Manifestissa määrättiin myös perustuslaillisten esittämän linjan mukaisesti senaatti tekemään ehdotus uudeksi valtiopäiväjärjestykseksi, joka perustuisi yleiseen ja yhtäläiseen äänioikeuteen. Samoin sen tuli ehdottaa perustuslain säädöksiä, joilla eduskunnalle annettaisiin oikeus tarkistaa hallituksen jäsenten

toiminnan laillisuutta ja turvattaisiin kansalaisvapaudet. Senaatin oli niin ikään annettava julistus ennakkosensuurin lakkauttamisesta.

Lakon saavutuksena oli näin ollen vaadittu laillisten olojen palauttaminen. Saavutus ei kuitenkaan ollut pysyvä, sillä kun Venäjän hallintojärjestelmä vuoden 1905 jälkeen niin ikään uudistui, oli tällä Suomelle ikäviä seurauksia: Osmo Jussilan tulkinnan mukaan Venäjän ”vapaus” tekikin käytännössä lopun Suomen autonomiasta. Lakon pysyvämpi seuraus oli Suomen uusi, eurooppalaisittain radikaali edustusjärjestelmä. Kansaa edusti yksikamarinen eduskunta, joka valittiin yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden periaatetta noudattaen. Uudistus ei kuitenkaan muuttanut keisarin ja edustuslaitoksen valtasuhdetta, eikä venäläisten oikeuksia Suomessa. Valtiopäiväjärjestys ei myöskään muuttanut eduskunnan ja senaatin suhteita, vaan senaatti jäi poliittisesti vastuulliseksi vain keisarille.

Vuoden 1917 yleislakko oli sekin poliittinen ja kehkeytyi jälleen Venäjän tapahtumista. Keisari oli kukistunut maaliskuun vallankumouksessa ja tämän valtaoikeudet olivat siirtyneet väliaikaiselle hallitukselle. Lokakuun vallankumouksessa valtaan nousivat bolševikit. Suomessa tämä kehitys oli aiheuttanut epätietoisuutta korkeimman vallan haltijasta ja halua täyttää syntynyt valtatyhjiö: yleislakon julistaminen liittyikin sosiaalidemokraattien ja porvarien vastakkaisuuteen ja vallantavoitteluun.

Sosiaalidemokraatit olivat alkuvuoden 1917 olleet vahvassa valta-asemassa ja ajaneet kesällä läpi nk. valtalain (laki korkeimman vallan käytöstä), jossa korkein valta olisi siirretty Pietarista Helsinkiin ja senaatilta eduskunnalle. Laki oli syntynyt bolševikkien Pietarissa heinäkuussa pitämän neuvostokongressin kannanoton mukaisesti – kongressi oli suomalaisten sosialistien ehdotuksesta asettunut kannattamaan korkeimman vallan siirtämistä Suomen eduskunnalle. Väliaikainen hallitus säilyi kuitenkin vielä jonkin aikaa vallassa. Sosiaalidemokraatit alkoivat menettää asemiaan ja väliaikaisen hallituksen kukistuttua 7.11.1917 itsenäisyyspolitiikan aloite siirtyi porvarillisille puolueille, jotka halusivat nyt irrottaa Suomen Venäjältä mahdollisimman nopeasti ja Saksaan tukeutuen. Sosiaalidemokraattien tavoitteeksi nousi lokakuun vallankumouksen jälkeen Suomen itsenäisyyden toteuttaminen Venäjän uuden hallituksen manifestilla. He toivat

eduskuntaan ”Me vaadimme” -julistuksen, jossa yhteiskunnallisten uudistusten ohella vaadittiin Venäjän kanssa tehtävää sopimusta, joka tunnustaisi valtalain. Eduskunta ei ottanut julistusta käsiteltäväksi.

Poliittinen tilanne alkoi nyt kiristyä silminnähden: Suomen Ammattijärjestö (SAJ) julisti yleislakon, joka alkoi 14.11. vastaisena yönä. Viisi päivää kestäneen lakon aikana monilla paikkakunnilla sattui kahakoita ja väkivaltaisia yhteenottoja, jotka tulehduttivat ilmapiiriä. Eduskunta julistautui 15.11. korkeimman vallan haltijaksi: Suomen ja Venäjän valtioyhteys purkautui. Seuraavana päivänä vahvistettiin uudet kunnallislait ja kahdeksan tunnin työaikalaki. Lakon jo loputtua nimitettiin Svinhufvudin porvarillinen nk. itsenäisyssenaatti.

Työväenkaarteja oli perustettu eri paikkakunnille jo keväällä 1917, mutta lokakuun lopulla SAJ kehotti perustamaan niitä lisää. Kaartien perustaminen alkoi todenteolla marraskuun yleislakon aikana ja vuoden lopussa kaartilaisia oli n. 30 000.

Seuraava yleislakon julistus liittyi 1920-luvun lopun kireään tilanteeseen ääriivasemmiston ja sitä vastustavien voimien välillä. Kommunistit julistivat marraskuussa 1929 yleislakon Tammisaaren pakkotyölaitoksen poliittisten vankien nälkälakon tueksi. Lakko kohdistui siten valtiovaltaa vastaan. Tämä lakko epäonnistui, mutta provosoi vastustajia yhä jyrkempiin vastatoimiin ääriivasemmiston toiminnan suitsimiseksi.

Toisen maailmansodan jälkeen ammatillinen järjestäytyminen lisääntyi huomattavasti ja keskusjärjestö SAK:lla alkoi olla valtaa liikutella suuriakin joukkoja. Tämä antoi sille mahdollisuuden myös uhata yleislakolla taistelussa yhteiskunnan tulonjaosta. Työmarkkina- ja muiden taloudellisten etujärjestöjen voima kasvoi yleisestikin huomattavasti, työntekijäjärjestöjen ohella Maataloustuottajain Keskusliitto (MTK) oli aktiivinen hallitukseen ja yhteiskuntaan kohdistamassaan painostustoiminnassa. Vuoteen 1950 mennessä MTK oli uhannut jo kolmesti maataloustuotteiden luovutuslakolla. SAK puolestaan oli antanut vuonna 1947 yleislakkovaroituksen ja turvautui tähän painostuskeinoon kahdesti Kekkosen ensimmäisen hallituksen aikana. Yhteensä uhkauksia oli ennen vuoden 1956 yleislakkoa neljä.

Vuoden 1956 presidentinvaalien jälkeen MTK ja SAK ajautuivat työntekijä- ja maataloustuottajajärjestöjen välisen sovitteluyrityksen epäonnistuttua lakkoliikkeisiin toisiaan vastaan. Lakon taustalla oli sodan aiheuttaman säännöstelytalouden purkautuminen, mikä päästi eturyhmien ristiriidat valloilleen. Vuoden 1955 lopussa kumoutui määräaikainen valtalaki, jolla hintoja ja palkkoja oli säännöstelty vuodesta 1941. SAK ja Suomen Työnantajain Keskusliitto (STK) sopivat marraskuussa 1955 indeksiehdosta, siltä varalta että säännöstely purkautuu. Näin SAK ja STK asettuivat yhdessä torjumaan MTK:n vaatimia hinnankorotuksia. Tammikuussa 1956 käydyt maatalousneuvottelut ajautuivat umpikujaan, ja maataloustuotteiden hinnat kohosivat rajusti. SAK vaati edellisvuoden hintatason palauttamista tai palkkojen tarkistamista elinkustannusten nousua vastaavalla määrällä. Palkankorotusvaatimus oli 12 markkaa tunnilta, mutta työnantajat eivät tähän suostuneet.

SAK ryhtyi 1.3. työnantajien vastarinnan murtaukseen työtaisteluun, ja MTK julisti samanaikaisesti maataloustuotteiden luovutuslakon. SAK:n julistaman lakon piiriin kuului miltei puoli miljoonaa työläistä: teollisuudessa ulkopuolelle jäi vain jatkuvatoiminen prosessituotanto. Myös palvelualat olivat lakossa.

Lakko liittyi myös puolueiden väliseen ja sisäiseen valtakamppailuun. Urho Kekkonen oli presidentinvaalit voitettuaan luopunut pääministerin paikasta 15.2., niinpä maalla ei tammi-helmikuussa ollut toimivaa hallitusta eikä myöskään presidenttiä. Kekkonen astui virkaansa samana päivänä kun yleislakko alkoi. Lakkovyyhtiä selvittääkseen ja sitoakseen sosiaalidemokraatit vastuuseen Kekkonen valitsi presidentinvaaleissa hävinneen K. A. Fagerholmin hallituksen muodostajaksi. Fagerholm oli ennen lakkoa toiminut molempien etujärjestöjen keskeisenä välittäjänä.

Luovutuslakko päättyi jo päivää uuden hallituksen virkaanastumisen jälkeen, mutta SAK:n lakkoliike kesti pidempään. Järjestöllä oli tarve pitää kiinni arvovallastaan ja toisaalta sen johdon sisäinen kilpailu heikensi lakkojohdon neuvotteluvaihtoehtoja. Vastapuolena ollut työnantajajärjestö STK taas näki lakossa tilaisuuden päästä eroon vallitsevasta palkkausjärjestelmästä indekseineen. Lähes kolme viikkoa kestänyt lakko toi työntekijöille vaaditun palkankorotuksen, mutta samalla SAK:n asema heikkeni tulopoliittisissa neuvotteluissa. Jukka Nevakiven tulkinnan mukaan lakko kävi kalliiksi myös yhteiskunnalle, ja sillä oli kauaskantoisia hajottavia vaikutuksia.

Lakolla oli seurauksia myös sosiaalidemokraattiselle puolueelle: asettaessaan SAK:n johdon alttiiksi valtapoliittisille houkutuksille ja loitontaessaan sitä SDP:stä yleislakko vaikutti keskeisesti seuraavana vuonna avoimeksi puhjenneseen puoluehajaannukseen. Maalaisliitto taas sai tämän myötä sosiaalidemokraattisesta oppositiosta liittolaisia, joista monet ay-miehet olivat yleislakon syttyessä olleet vastakkaisella puolen barrikadia kuin maataloustuottajat.

STK suostui palkankorotusvaatimuksiin vasta kun hallitus oli luvannut alentaa työnantajien lapsilisämaksuja. Lakko päättyi 20.3.

3. Määrittele ja aseta historiallisiin yhteyksiinsä seuraavat käsitteet:

a) Osuustoimintaliike (1 p.):

Osuustoimintaliike oli merkittävä osa kansanliikkeitä. Isänä voidaan pitää Hannes Gebhardia, joka esitti liikkeen syntysanat 1899. (0,25 p.) Liikkeen perustarkoitus oli kohottaa kansan alempien kerrosten siveellistä ja henkistä tasoa. (0,25 p.)

Osuustoiminnalla oli myös Venäjän-poliittinen ulottuvuutensa, sillä myös sillä vahvistettiin suomalaisten puolustusrintamaa Venäjää vastaan.(0,25 p.) Juridisen pohjan toiminnalle loi 1901 säädetty osuustoimintalaki. (0,25 p.)

b) Suuri adressi (1 p.):

Helmikuun manifestia vastaan kerätty suuri kansalaisadressi, joka sisälsi 500 000 allekirjoitusta. (0,25 p.) Suuri lähetystö vei sen Pietariin, mutta keisari Nikolai II ei ottanut sitä vastaan. (0,25 p.) Adressin merkitys oli lähinnä se, että se mobilisoi suomalaisten kansalaistunteen ja –mielipiteen sekä yhdessä Helmikuun manifestin kanssa teki suuret kansanjoukot tietoisiksi Suomen perustuslaeista ja valtio-opista. (0,50 p.)

c) Kornilovin manifesti (1 p.):

Venäjänsä Väliaikainen hallitus lähetti Suomen senaatille syyskuussa 1917 kirjeen, jolla ”eräitä asioita” siirrettiin Suomen senaatin lopullisesti ratkaistavaksi. (0,25 p.) Nimen Kornilovin manifesti tämä kirje on saanut siitä syystä, että Väliaikaisen hallituksen aseman heikennyttyä Kornilovin kapinan seurauksena (0,25 p.) se oli pakotettu hyväksymään suomalaisten jo keväällä esittämät vaatimukset: valtiopäiviä koskevat oikeudet sekä ns. yleisvaltakunnalliset asiat jäivät edelleen väliaikaiselle hallitukselle mutta muutoin suuri osa suuriruhtinaan entisistä oikeuksista siirtyi senaatille (ns. lex Tulenheimo).(0,50 p.)

d) Vapaamielisten liitto (1 p):

Vapaamielisten liitto syntyi vuonna 1951 (0,25) liberaalia ajatussuuntaa edustaneen Edistyspuolueen hajottua (0,25): tällöin muodostui kaksi ryhmittymää, Vapaamielisten liitto ja valtasuuntaa edustanut Suomen kansanpuolue (0,25). Liiton johtohenkilöitä oli Suomen pankin pääjohtaja Sakari Tuomioja (0,25), joka toimi ulkoministerinä Kekkonen kolmannessa hallituksessa. Hän oli myös liiton ehdokkaana vuoden 1956 presidentinvaaleissa.

e) Oslo-valtiot (1 p):

1930-luvulla pohjoismaisen yhteistyön merkitys Suomelle kasvoi Kansainliiton heikentyessä. Suomi liittyi syksyllä 1933 (0,25) ns. Oslo-valtioihin, joihin kuuluivat Ruotsi, Tanska, Norja, Belgia, Hollanti ja Luxemburg (0,25). Vuonna 1930 allekirjoitettu Oslo-sopimus koski lähinnä tulli- ja kauppasuhteita, mutta sillä oli myös poliittista merkitystä. Osanottajavaltiot toivoivat voivansa turvata yhteistyön avulla puolueettomuutensa (0,25). Heinäkuussa 1936 Oslo-valtiot antoivat yhteisen julistuksen, jossa ne pidättivät itselleen oikeuden harkita kussakin tapauksessa erikseen, osallistuvatko ne Kansainliiton 16. artiklassa säädettyihin pakotteisiin (0,25).

f) torpparivapautuslaki (1 p)

Toukokuusta 1918 helmikuuhun 1919 istuneen nk. tynkäeduskunnan merkittävimpiä sisäpoliittisia ratkaisuja oli sisällissodan jalkoihin jääneen torpparivapautuslain

säättäminen (0,25). Lokakuussa 1918 hyväksytyn (0,25) lain mukaan maanvuokraajat saivat lunastaa viljelmät itselleen vuoden 1914 hintatason mukaan, mikä oli n. kymmenesosa käyvän rahan arvosta (0,25). Aluksi lakiin jäi nk. punakaartilaispykälä, jonka mukaan vuokramies, joka oli tuomittu valtionpetoksesta vähintään 10 vuoden vapausrangaistukseen, ei saanut lunastaa vuokratilaa omakseen. Tämä lainkohta kumottiin poliittisen suunnanmuutoksen jälkeen jo seuraavana kesänä. (0,25)

AINEISTOKOE

Teksti I: Otteita J.V. Snellmanin artikkelista ”Sota vai rauha Suomelle”

4. Mihin historialliseen tilanteeseen artikkeli liittyy? (4 p.)

Artikkeli on kirjoitettu toukokuussa 1863 Puolan kapinan aikana ja valtiopäivien avajaisien aattona. Useat pyrkijät ovat arvelleet kirjoituksen sijoittuvan aikaan ennen Krimin sotaa ja kirjoituksessa mainitun Puolan kapinan tarkoittavan vuoden 1830 kapinaa. Selvästikään näin ei voi olla: 1830 suomalaiset olivat täysin lojaaleja keisarille ja osallistuivat kyseisen kapinan kukistamiseenkin, kuten pääsykoekirjassa mainitaan (s. 26). Toisen Puolan kapinan aikaan sen sijaan venäläiset jo epäilivät Suomen puolueettomuutta ja keisari Aleksanteri II nimittikin Suomen ”Pieneksi Puolaksi” ja valtiopäivien kokoontumista harkittiin peruutettavaksi. Ne kuitenkin pidettiin samanaikaisesti näyttävän sotilasparaatin kera (pääsykoekirja s. 49). Kun lisäksi tiedetään, että kansallistunne heräsi Venäjällä nimenomaan Puolan 1863 kapinan jälkeen ja yhä enenevässä määrin haluttiin yhtenäistä ja jakamatonta Venäjää, ei ajankohta voi olla 1860 –lukua vanhempi. Näin ei myöskään siitä syystä, että ns. perustuslakitietoisuus Suomessa heräsi myös vasta 1860 – luvulle tultaessa. Snellman ei olisi voinut kirjoittaa ennen Krimin sotaa kuten hän kirjoitti vuonna 1863. Artikkelissa mainitut puolueettomuussuunnitelmat ja oma kauppalippu ovat Krimin sodan jälkeen syntyneitä ideoita, jotka heräsivät uudelleen tässä tilanteessa, jossa pelättiin länsivaltojen sekaantuvan Venäjän ja Puolan väleihin. Helsingfors Dagblad ehdotti 1863, että Suomen tuli pyrkiä puolueettomaksi maaksi (pääsykoekirja s. 55).

Snellmanin kirjoittaessa Suomen nykyisen hallitsijan jalosta oikeudenmukaisuudesta ja hyväntahtoisuudesta, mikä on nopeuttanut ”ajankohdan ilahduttavia ilmiöitä”, hän tarkoittaa Aleksanteri II:sta, joka Suomessa sai liberaalin hallitsijan maineen (pääsykoekirja s. 41) . Vielä artikkelin lopussa olevat lauseet ”en ole puhunut lehtimiehenä. Minun tehtäväni sillä alalla on loppumassa.” osoittavat ajankohtaa: Snellman nimitettiin 1863 finanssiministeriksi (pääsykoekirja s. 56)

Täysin oikeasta ajoituksesta ja siihen liittyvästä analyysistä on annettu 4 pistettä. Mikäli ajoitus on ollut epämääräisempi, pisteet ovat jääneet kahteen tai kolmeen vastaukseen liittyvän analyysin tasosta riippuen.

5. Millaisena Snellman näkee Suomen aseman Venäjän yhteydessä? (3 p.)

Snellman arvioi Suomen asemaa selkeän positiivisesti, kuten artikkelin useista kohdista näkyy, esim. maininta, että Suomen kansa on ”nauttinut puolen vuosisadan ajan rauhantilan siunauksista”; Suomi ei voisi olla puolueeton Venäjän käydessä sotaa; suomalaiset eivät halua palata Ruotsin yhteyteen; edeltävät kaksikymmentä vuotta pitivät sisällään ”suurta ja varmaa edistystä”; Suomella on oma hallinto, oma verotus, omat sotajoukot, oma lainsäädäntö ja perustuslaillinen valtiomuoto. Eli Suomen asema on hyvä, vaikka se onkin ”pieni ja valtiollisesti epäitsenäinen maa”.

Mikäli nämä kohdat on tekstistä löytänyt ja analysoinut niitä asianmukaisesti, on annettu kolme pistettä. Analyysin heikko laatu ja tarvittavien havaintojen vähäisyys on vähentänyt pisteitä. Osviittaa analyysille voidaan saada pääsykoekirjan huomautuksesta, että Suomi oli Snellmanin mielestä ns. lydland suhteessa Venäjään (s.56).

6. Millä tavalla artikkelissa näkyy Snellmanin käsitys sivistyksen voimasta? (2p.)

Snellmanin käsitys sivistyksen merkityksestä voidaan havaita useassa kohtaa artikkelia: kansakunnan tulee luottaa vain itseensä, mihin liittyy se, ettei sen tule

haluta ja tavoitella mitään muuta kuin mitä sen ”mahti riittää saavuttamaan ja säilyttämään”; pieni ja heikko kansa voi osoittaa mahtinsa itse alistumisessa eikä ole kohtaloita, joiden yläpuolelle se ei kykenisi kohottautumaan kehittämällä itse itseään omassa keskuudessaan; lain ja velvollisuuksien mukaisen käyttäytymisen säilyttäessään kansakunnalla on tulevaisuus vallassaan; kansakunnan tavoissa vallitsevalla ja voimassaolevalla oikealla on itsessään sellainen valta, ettei kukaan uskalla siihen koskea; saavuttamansa sivistyksen myötä kansa tulee tietoiseksi oikeudestaan alistua historian ulkoiseen pakkoon oman tulevaisuutensa säilyttämiseksi (”vain villien heimojen nähdään taistelevan tuhoonsa asti”). Kristinuskon merkitys näkyy huomautuksessa, että kristityillä kansoilla on usko siveelliseen maailmanjärjestykseen ja tämän myötä tulevaisuuden toivo.

Täydet kaksi pistettä vastauksesta on saanut, kun edes muutamia näistä kohdista on löydetty ja analysoitu.

Teksti II: Valtiopäivien avajaiset helmikuun 3. päivänä 1942, presidentti Rytin avajaispuhe

Teksti III: Ote Jörn Donnerin teoksesta *Uusi maammekirja* (1967)

Vastaa tekstien II ja III pohjalta seuraaviin kysymyksiin:

7. Kuvaile pääsykoekirjaan tukeutuen missä historiallisissa tilanteissa tekstit on kirjoitettu ja selvitä tältä pohjalta, miksi niissä on näkökulma- ja tulkintaeroja. (3 p.)

Rytin teksti on kirjoitettu valtiopäivien avajaispuheeksi tammi-helmikuun vaihteessa 1942. Suomi oli tuolloin käymässä sotaa Saksan rinnalla Neuvostoliittoa vastaan. Tammikuussa 1942 sota oli kesän ja syksyn hyökkäysvaiheen jälkeen muuttunut asemasodaksi: Armeija oli edennyt kauas vanhojen rajojen ohi ja ylimmän johdon oli ratkaistava, miten toimia alueelle jääneiden noin 85 000 neuvostokansalaisen kanssa. Vanhojen rajojen ylitys oli herättänyt voimakasta arvostelua muun muassa vasemmiston piirissä. Vasemmistolaisia, niin kommunisteja kuin muutama

sosiaalidemokraattikin, oli poliittisessa vankeudessa ja myös hallituksessa olleet sosiaalidemokraatit, esimerkiksi Väinö Tanner, kritisoivat kärkevästi valloituspolitiikkaa. Saksan hyökkäys oli sekin juuttunut paikoilleen tai Neuvostoliitto oli onnistunut valtaamaan takaisin Saksan jo saavuttamia alueita. Armeijan ylipäällikkö Gustaf Mannerheim oli jo loppuvuodesta 1941 alkanut epäillä Saksan voittoa. Iso-Britannia oli julistanut Suomelle sodan pari kuukautta ennen Rytin puhetta.

Ryti ei puhetta pitäessään tiennyt sodan lopputulosta, mutta helmikuun alussa 1942 tilanne ei vaikuttanut hyvältäkään. Maan ylimmän johdon sisäpiiriin kuuluvana Ryti tiesi tarkalleen asioiden taustat, poliittiset neuvottelut ja sotatilanteen.

Ryti kirjoitti puheensa erimielisille kansanedustajille ja kansalaisille. Niinpä puheen yksi tarkoitus oli perustella toisinajatteleville hyökkäyssodan mielekkyyttä. Epäilevällä kannalla oleville tuli vakuuttaa, että oltiin oikealla asialla. Presidentin julkinen puhe oli niin ikään suunnattu tiedotusvälineille ja ulkomaisille tahoille, jotka olivat kiinnostuneita Suomen virallisista kannoista. Rytin tulikin puheessaan ottaa huomioon Saksa, joka asemansa heiketessä alkoi pitää Suomea yhä tärkeämpänä liittolaisena. Ryti kuitenkin esitti hallituksen linjan mukaisesti Suomen käymän sodan Neuvostoliiton hyökkäyksen aiheuttamana erillissotana, jossa saatiin apua saksalaisilta aseveljiltä – muutoin hän teki puheessaan eroa natsi-Saksaan.

Puheessa esitetyt pohdinnat ja tulkinnat ovat sävyiltään pessimistisiä, vaikka Rytin olikin presidenttinä pyrittävä pitämään yllä taistelutahtoa ja uskoa parempaan tulevaisuuteen.

Donnerin teksti on julkaistu vuonna 1967, jolloin Suomen suhde Neuvostoliittoon oli uudella pohjalla, Saksa oli jaettu maa ja idän ja lännen välillä vallitsi kylmä sota. Suomen poliittisessa kulttuurissa oli niin ikään tapahtumassa merkittäviä muutoksia. Vasemmisto, erityisesti sosiaalidemokraatit, oli saavuttanut suurvoiton vuoden 1966 vaaleissa: uuteen kansanrintamahallitukseen tulivat myös kansandemokraatit ja näiden kanssa liittoutunut Työväen ja Pienviljelijäin Sosialidemokraattinen Liitto. 1960-luvun alkupuolella oli perustettu uutta ajattelua ilmentäviä yhdenasianliikkeitä kuten pasifistinen Sadankomitea ja sosiaaliskriittinen Marraskuun liike. Sellaiset

kirjailijat kuin Väinö Linna, Paavo Rintala ja Arvo Salo olivat alkaneet tulkita uudelleen muun ohessa historiaa. Hannu Salamaa vastaan oli vuonna 1964 nostettu syyte Jumalan pilkasta. Uusi poliittinen kulttuuri sai jalansijaa myös Yleisradiossa, joka tuolloin oli tärkeä mielipidevaikuttaja. Vuoden 1966 vaalien jälkeen nuorisokin alkoi kiinnostua perinteisistä puolueista ja erityisesti kansandemokraatit, mutta myös sosiaalidemokraatit, saivat uusia, nuoria jäseniä. Niin kutsuttu uusvasemmistolaisuus oli kansainvälinen ilmiö, jota vauhditti muun muassa Vietnamin sodan vastainen liike: ensimmäinen sodanvastainen mielenosoitus järjestettiin Suomessa pian vuoden 1966 vaalien jälkeen.

Donnerin tekstin voikin nähdä osana tätä sotasukupolven arvoja kyseenalaistavaa ja kansainvälistyvää keskustelua. Sodasta oli edetty riittävän kauas, jotta sitä saatettiin arvioida kriittisesti, ainakin akateemisen historiantutkimuksen ulkopuolella. Tutkijoista Arvi Korhonen oli esittänyt oman tulkintansa – niin kutsutun ajopuu-teorian – vuonna 1961 ilmestyneessä kirjassa *Barbarossa-suunnitelma ja Suomi*. Donnerin teksti kommentoi sekä kotimaista keskustelua että eurooppalaista natsiaatteesta ja holokaustista käytyä keskustelua. Hän osoittaa sanansa ”uusiutuvalle Suomessa” eläville ja tavoitteena on osallistua ”avoimen yhteiskunnan” synnyttämiseen. Osa uutta ajattelua oli yritys sijoittaa Suomessa jatkosodaksi nimetty vaihe eurooppalaiseen kehikkoon. Donner lienee kirjoittajana samastunut Thomas Mannin kaltaisiin eurooppalaisiin toisinajattelijoihin.

8. Miten ja mistä aineksista teksteissä rakennetaan kuvaa suomalaisuudesta, Suomen kansasta ja kansallisesta historiasta? (3 p.)

Ryti pohtii puheessaan Suomen paikkaa maailmassa tilanteessa, jossa Suomi oli natsi-Saksan liittolainen ja sodassa Neuvostoliittoa ja Isoa-Britanniaa vastaan. Hän esittää käsityksensä siitä, mihin yhteyksiin Suomi kuitenkin pohjimmiltaan kuuluu ja miksi sillä on olemassaolon oikeutus kansakuntana. Rytillä ”Suomi” on samanmielisten kansalaisten muodostama kokonaisuus, hän korostaa erityisesti yhtenäisyyden merkitystä, vaikka viittaaakin menneisiin erimielisyyksiin. Rytin suomalaisten parhaat puolet olivat tulleet esiin talvisodassa, joka oli osoittanut suomalaisten miesten olevan pelottomia ja uhrivalmiita. Talvisodan toinen merkitys oli, että se yhdisti kansan ja

puhdisti sen sielusta sisällissodan aikaiset riidat: sota teki suomalaisista epäitsekäitä ja yhteisvastuullisia.

Kansakuntana Suomi on Rytin tekstissä pieni, puolueettomuuteen pyrkivä, rauhantahtoinen ja muiden kanssa taloudelliseen ja sivistykselliseen vuorovaikutukseen hakeutuva. Ryti määrittelee niin ikään Suomea rinnastamalla sen muihin maihin: näissä rinnastuksissa tehdään eroa nimenomaan Neuvostoliittoon ja myös Venäjään, jota Ryti pitää Suomen ikiaikaisena vihollisena, ainoana maana, joka on historian kuluessa hyökännyt Suomeen. Suomen ja Venäjän pitkän yhteisen historian – rauhan kauden, jonka aikana Suomi muodostui omaksi kansakunnakseen – Ryti sivuuttaa.

Sen sijaan Ryti haluaa sitoa Suomen pohjoismaiseen yhteyteen ja toteaa Ruotsin kansan olevan historiallisesti lähempänä Suomea kuin minkään muun kansan. 650-vuotisen yhteisen historian aikana on Suomelle ja Ruotsille Rytin mukaan kehittynyt samanlaiset yhteiskunta- ja oikeuskäsitykset ja kulttuuriperinteet. Ruotsalais- ja suomalaismiesten aseveljeydellä on niin ikään usean sadan vuoden perinteet. Korostamalla Ruotsin ja Suomen läheistä ja Rytin katsannossa tasaveroista yhteyttä Ryti alleviivaa Suomen demokraattista järjestelmää: maan yhteiskuntajärjestys pohjautuu ”talonpojan ikivanhaan vapauteen”, olivathan talonpojat edustajiensa kautta osallistuneet valtiopäiväasioiden käsittelyyn ja kuninkaanvaaliin yli 500 vuotta. Kuvaamalla Suomen demokraattisia perinteitä Ryti tekee eroa natsi-Saksan poliittiseen järjestelmään.

Donner lähtee tekstissään purkamaan kansallista kertomusta. Jo kirjan nimi viittaa tähän: tarkoitus on kommentoida Zachris Topeliuksen suomalaisuutta 1800-luvun puolivälistä rakentanutta *Maammekirjaa* kirjoittamalla *Uusi maammekirja*. Donner rakentaa uutta näkemystä erittelemällä yhtenäisen ja yksimielisen kansan ideaa ja osoittamalla erilaisia ja erimielisiä ryhmiä. Erityisesti hän viittaa punaisiin, jotka sisällissodan jälkeen pakenivat maasta ja kommunisteihin, joita 1920–1940-luvulla pidettiin poliittisessa vankeudessa. Punaisten historiaan saatettiinkin 1960-luvun vasemmistolaistuvassa ilmapiirissä tarkastella uusilta kannoilta. Hän purkaa myös sankarimyyttiä viittaamalla sodan arkipäiväisyyteen ja raadollisuuteen, sodassa kuolleisiin ja vammautuneisiin sekä näiden omaisiin. Viime mainittuja tekstissä

edustaa ”eräs nainen”, joka on saanut arkussa väärän miehen ruumiin osia, vain jalka kuului naisen tuntemalle miehelle. Donner näkee Suomen ja erityisesti sen johtajat valloitushaluisina ja kansalliskiihkoisina. Näiden vaalima Suur-Suomi-ajattelu oli johtanut kansakunnan sotaan.

9. Minkälainen kuva teksteissä rakentuu Saksasta sekä Suomen ja Saksan suhteesta? (3 p.)

Ryti haluaa puheessaan osoittaa, että Saksa on Suomelle tärkeä tuki Suomen kansallisten päämäärien toteuttamisessa. Sen sijaan hän painottaa maiden yhteiskuntajärjestelmien eroa: Suomi on pohjoismainen demokratia, sen järjestelmä perustuu talonpojan ikivanhaan vapauteen, Saksassa taas yhteiskuntajärjestelmä pohjautuu Rytin mukaan sen omiin historiallisiin vaiheisiin ja ”niiden asettamiin välttämättömyyksiin”. Ryti toteaa Suomella ja Saksalla kuitenkin olevan vuosisataisen yhteisen historian: maat ovat olleet läheisessä sivistyksellisessä ja taloudellisessa vuorovaikutuksessa. Yhteinen historia on pohja sille, että maiden välit ovat ystävälliset ”kaikissa oloissa”. Vaikka Saksan valtio- ja yhteiskuntajärjestelmä on Rytin mukaan ollut ja oli tuollakin hetkellä erilainen, tämä ei saanut vaikuttaa maiden väleihin. Ryti kutsuukin Saksaa sivistysmaaksi ja puolustaa Saksan sotapolitiikkaa mainitsemalla, että Versailles’n ”pakkorauha” sisälsi uuden sodan siemenen, josta ”loogillisella välttämättömyydellä” kehittyi toinen maailmansota. Pakkorauhaksi Ryti nimittää myös Moskovan rauhaa, joten saman logiikan mukaan siitä välttämättä seurasi uusi sota Suomen ja Neuvostoliiton välillä.

Donner viittaa tekstissään tavallaan kahteen Saksaan: Hitlerin ja Thomas Mannin Saksaan. Hitler edusti tässä hirviömyyttä, joka tuhoaisi niin Saksan kuin muunkin Euroopan, Mann taas kantoi saksalaisen sivistyksen perintöä. Donner arvioi suomalaisen sivistyneistön, jota tekstissä edustaa runoilija ja professori V. A. Koskenniemi, valinneen väärän Saksan. Donnerin mukaan Suomi ryhtyi kesällä 1941 natsi-Saksan rinnalla hyökkäykseen Neuvostoliittoa vastaan ja maan sivistyneistö tuki natsien ideologiaa. Esimerkiksi Koskenniemen mukaan Suomi oli kasvanut Skandinavian ohi entistä lujemmin kiinni ”Keski-Eurooppalaiseen suureen kulttuuriyhteyteen”. Donner tulkitsee Koskenniemen halunneen osoittaa Suomelle

”uuden elämäntavan”, joka pohjautui natsiaatteeseen. Mannin henkilöinä kriittinen sivistyneistö Suomesta Donnerin mukaan puuttui vielä 1960-luvullakin, koska välejä natsismiin ei ollut selvitetty. Yksi Donnerin tekstin tavoite olikin synnyttää keskustelua suomalaisten suhteesta natsismiin ja holokaustiin: suomalaisten tulisi eurooppalaisina kantaa osansa kollektiivisesta vastuusta.